

M A L İ Y E

YENİ VERGİLER, VERGİ DEĞİŞİKLİKLERİ

Doç. Dr. Ç. Özhan ULUATAM

20 Temmuz 1970 günü kabul edilen 1318 sayılı «Finansman Kanunu» ile mevcut vergi sisteminde önemli değişikliklerin gerçekleştirildiğini görüyoruz. Kanun ile dört yeni vergi getirildiği gibi mevcut vergilerin de altısında önemli değişiklikler yapılmaktadır. Getirilen yeni vergiler (1) taşıt alım vergisi, (2) işletme vergisi, (3) gayrimenkul kıymet artışı vergisi, (4) spor toto vergisidir. Değişiklikler ise (1) gider vergisi, (2) emlak alım vergisi, (3) veraset ve intikal vergisi, (4) damga vergisi, (5) harçlar, (6) değerli kağıtlar kanunlarına ilişkindir.

Mahallî idarelere gelir sağlayan bina ve arazi vergilerinin yerini alacak bir emlak vergisi de finansman kanunu dışında, fakat onunla aynı zamanda kanunlaşmıştır.

Bu yazının amacı yeni vergilerle vergi değişikliklerinin başlıca özelliklerini ortaya koymak, ekonomik hayatın çeşitli yönleri üzerindeki muhtemel etkilerini belirtmektir. Ancak mahallî idarelerle ilgili emlak vergisinin incelenmesi, ortaya çıkan sorunların ve vergiye yol açan endişelerin finansman kanunundan oldukça farklı oluşu nedeniyle bir başka yazıya bırakılarak yalnızca sonuncu kanun üzerinde durulmakla yetinilecektir.

A. Finansman kanunu ile ilgili genel görüşler

Finansman kanunu tasarısının hazırlanmasına, devlet giderlerinde, özellikle personel kanununun getireceği yüklerle daha da hızlanacak olan artışı karşılayabilmek, böylece muhtemel bütçe açığını olabildiği ölçüde daraltabilmek endişesinin yol açtığı ilk

bakışta söylenebilir. Maliye Bakanının açıklamasından anlaşıldığı üzere Maliye bu kanunun 900 milyon liralık bir ek gelir sağlayacağını ummaktadır.¹ Gider vergilerinde oran değişiklikleri yapma konusunda Hükûmete yetki veren kanunla beklenen 800 milyon lira ile birlikte muhtemel bütçe açığının 1.700 milyon liralık kısmı bu yolda, mevcut sistemde yapılan değişmelerle, sağlanacaktır.

Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta şudur ki, bu kanunla getirilen değişikliklerin çoğu II. Beş Yıllık Kalkınma Plânında ve 1969-70 Programlarında konulan vergi hedeflerine ve öngörülen vergi tedbirlerine uygundur.² Bir başka deyişle, kanundaki yeniliklerin yalnız gelir sağlayabilmek endişesiyle alalacele düşünülmüş tedbirler olarak ele alınması doğru olmaz. Bununla birlikte, Plân ve Programlardaki tedbirlerin yalnızca bu kanunla getirilenlerden ibaret olmadığını da gözden kaçırmamak gerekir. Vasıtalı ve vasıtasız vergilerin hemen tümünü ve gelir idaresi teşkilâtının yeniden düzenlenişini amaç alan Plân ve Program hedeflerinden şimdiye kadar gerçekleştirilenler daha çok vasıtalı vergilerle ilgili olmuş —gayrimenkul kıymet artışı ile veraset ve intikal vergisi dışında— vasıtasız vergiler ile gelir idaresi teşkilâtına ait değişiklikler ise gerçekleştirilmediğinden ortaya çıkan durum, bir yandan vasıtalı vergilerin vasıtasız vergilere göre ağırlığını biraz daha artırmak, diğer yandan da getirilen tedbirlerin uygulanma olanağını şüpheyeye düşürmek olmuştur.

Vasıtalı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının büyümesi ilk bakışta eleştirilmeğe değer görünebilir. Ancak, getirilen vasıtalı vergiler, tümüyle dikkate alındığında, daha çok yüksek gelirli harcamalarına yönelmiş göründüklerine göre bu konudaki eleştirilerin fazla anlamlı olmayacağı anlaşılır. Bir başka deyişle halihazır vergi sistemi sosyal adalet duygularını incitecek bir yapıya sahipse yeni değişikliklerin bu yapıyı daha kötüleştirdiği iddia olunamaz. Üstelik, vasıtasız vergiler gelirlerini önemli ölçüde artıracak tedbirlerin gerçekleştirilemediğini bugün için bir veri olarak kabul etmekten başka çare olmadığına göre yapılabilecek geçerli tercih, hiç değilse yüksek gelirlerden yapılacak harcamaları vergilemekle ne yüksek gelirleri ne de harcamaları vergilemek arasında olmaktadır.

(1) «Erez Yeni Vergilerin Ödeniş Şeklini Açıkladı» *Milliyet*, 29 Haziran 1970.

(2) *Kalkınma Plânı, İkinci Beş Yıl*, s. 105-107, 108; *1970 Yılı Programı*, D.P.T., 1970, s. 94.

Ancak, vasıtalı-vasıtasız vergiler bölünüşünün son yıllarda izlediği gelişmenin Türkiye'nin Müşterek Pazara girişinde doğuracağı sonuçları da gözden kaçırmamak gerekir. Bilindiği gibi, Müşterek Pazar Andlaşmasının üye ülkelere yüklediği çeşitli sorumluluklar arasında vasıtalı-vasıtasız vergiler bölünüşünün ahenkleştirilmesi de bulunmaktadır. Bu nedenle, örneğin Hollanda gibi vasıtasız vergilere fazlasıyla dayanan ülkeler bu vergilerin yükünü hafifletmeğe, buna karşılık İtalya gibi vasıtalı vergilere daha büyük ölçüde dayalı ülkeler ise vasıtasız vergilere ağırlık vermeğe zorlanmaktadırlar. Türkiye'nin Müşterek Pazara girişinin kesinleşmesi halinde bugünkü vergi yapısının önümüzdeki yıllarda yeniden esaslı bir şekilde değiştirilmesi zorunluğu doğacaktır. Finansman kanununun vasıtalı vergilere kazandırdığı yeni ağırlık bu değişmeyi zorlaştırıcı bir unsur olabilir.

Bu noktada, malî idaremizde görülen çok sık vergi değişiklikleri yapma alışkanlığına da değinmek gerekir. İdeal bir vergi sistemi zaman içinde çok sık müdahalelere gerek kalmaksızın millî gelirdeki artışları izliyebilmeli, genellikle devlet harcamaları millî gelir artışını da aşan bir tempo ile büyüdüğüne göre bu harcamaları karşılayacak geliri sağlayabilecek esnekliğe sahip olmalıdır. Tabii, uygulamada bu ideale hiçbir zaman ulaşamadığından sisteme sık sık, iradî bir şekilde müdahale zorunluğu kaçınılmaz olur. Konjonktür hareketlerinin hafifletilmesi, belli faaliyet kollarının teşviki ya da cezalandırılması gibi amaçlar da bu zorunluğu artırabilir. Ancak, her şeye rağmen iyi bir vergi sistemine sahip olunuyorsa, bu müdahalelerde, yeni vergiler koymak ya da mevcut vergileri kaldırmaktan çok vergi oranlarını değiştirmekle yetinilebilir. Oysa, Türkiye'de yıllardan beri süregelen gelenek, hemen her yıl yeni vergiler getirmek, mevcut vergileri kaldırmak ya da çok önemli matrah değişikliklerine başvurmaktır. Kısmen, yukarıda belirtilen sistemin katılığına, kısmen vergilerin çok zaman hazırlıksız getirilmiş olmalarına bağlanabilecek bu husus iktisadî hayatta hemen her türlü hesabı olanaksız kılmaktadır. Bu durumdan en çok zararlı çıkanlar da ekonomik hesaplara geniş ölçüde dayanmak zorunda olan ciddî firmalardır.

Son kanunla getirilen bazı vergilerin de, pek kısa bir süre sonra önemli değişiklikler yapılması zorunluğunu birlikte taşıdıkları görülmektedir. Örneğin, işletme vergisi, katma değer vergisine geçiş için bir deneme kabul edilmiştir. Böyle bir deneme yerine daha düşük oranlarla katma değer vergisine şimdiden geçmek ve ileride

bu oranları artırmak daha yerinde olabilirdi. Keza, taşıt alım vergisi de, ilerde anlatılacak nedenlerle bir süre sonra değişmeğe mahkûm bir vergi olarak görünmektedir.

Vergi idaresi teşkilâtını düzenlemeden yeni vergilere başvurulması ise sık sık vergi değiştirmekten de daha büyük bir sakınca olarak kabul edilmelidir. Halen teknik ve moral plânda mevcut vergilerin yükünü taşıyamaz görünen ve ağır aksak çalışmasıyla dü-rüst mükellefler için büyük sıkıntılar, vergi kaçakçıları için de bulunmaz fırsatlar yaratan vergi idaresi ile vergi kazası yeni vergilerin uygulanmasında, tasarılar da öngörülmiyecek pek çok aksaklığın ortaya çıkmasına yol açacaktır.

Yeni kanunla ilgili olarak en çok tartışılan konulardan birisi getirilen vergilerin ilgili oldukları mal ve hizmetler fiyatını ve genel fiyat seviyesini yükseltip yükseltmiyeceğidir. Aslında, bunu bir fiyat yükselişinden çok vergi yansımaları sorunu olarak ele almak daha yerindedir. Zira, vergi nedeniyle fiyatların yükselmesi ya da aksaması vergiyi başkalarına yansıtma çabasının bir sonucundan başka bir şey değildir. Vergi yansımaları ise, bilindiği gibi, bağlı olduğu değişkenlerin çokluğu nedeniyle çok kesin yargılara varılması güç bir konudur. Buna rağmen, piyasa türü, talep esnekliği gibi en önemli unsurları dikkate alarak fiyat değişimleri ve yansımaları ile ilgili bazı tahminlerde bulunmağa çalışılabilir. Pek tabii, bu unsurlar hakkında «genel» nitelikte fazla birşey söylemek mümkün ve yararlı olmadığından durumu her vergi için ayrı ayrı ele almak gerekmektedir.

B. Vergilerin Bireysel Eleştirisi

1. Taşıt alım vergisi

Vergi, yeni ya da eski, hemen her çeşit taşıt aracını satın alanlara yönelmiştir ve anlaşıldığına göre, Hazineye gelir sağlama dışında başka bazı amaçlar da taşımaktadır: (a) lüks bir mal sayılan otomobil talebini kısmak, (b) genellikle otomobil alımları yüksek satın alma gücünü temsil ettiğine göre bu yolla yüksek gelirli vergilemek.

Bu amaçlardan birincisinin, gerçekleşme olanağı bir yana, Hükümetin izlediği iktisat politikasıyla çelişkisi açıktır. Bir yandan çok kısa bir zaman sonra üretime geçecek otomobil fabrikaları, Devlet Plânlama Teşkilâtının da onayıyla kurulurken diğer yandan otomobil talebini kısmıya çalışmak kolayca anlaşılamiyacak bir tutumdur. Zira kurulan fabrikaların dış piyasaya yönelmeleri, hele

ilk yıllarda çok güç olduğundan iç piyasa talebinin kısılması fabrikaları atıl bırakmaktan başka bir anlama gelmez. Önce otomobil üretimi için sermaye yatırılmasını, sonra da bu yatırılan sermayenin kullanılmamasını teşvik etme gibi tutarsızlıklar, Türkiye'nin sınırlı olanakları içinde, buralara yatırılan sermayelerin önemini dikkate alarak, hoşgörüsüyle karşılanmaması gereken iktisadî israflar teşkil eder.

Kanımız odur ki, yeni kurulan otomobil fabrikaları kısa süre sonra üretime geçince sermayedarların büyük baskısı Hükûmeti taşıt alım vergisini gözden geçirmeğe ve muhtemelen kaldırımağa zorlayacaktır.

Diğer taraftan Hükûmetçe getirilen tasarıda bulunmayan, fakat sosyal adalet düşünceleriyle Komisyon ve Meclisce kabul edilen bir istisna hükmü de amacının çok ötesinde kötüye kullanmalara yol açacak gibi görünmektedir. Bu istisna 507 sayılı kanunun 2 inci maddesi kapsamına giren derneklere kayıtlı profesyonel şoförlerin alımlarını vergi dışı bırakmakta, ancak istisna yılda birden fazla alıma uygulanmamaktadır. Kişiler, arkadaşları, akrabaları adına kaydettirmek suretiyle kolayca bu istisnadan yararlanıp taşıt işletmeciliği yapabilirler.

Taşıtların alım vergisinin kanunî mükellefi, aracı satın alan ya da hibe yoluyla edinen kişidir. Bu mükellefin vergiyi geriye, üreticiye aktarması ihtimali yurt içinde üretilen yeni otomobillerde hemen hiç yoktur. Zira yeni otomobillerin satış fiyatı, esas itibariyle Sanayi Bakanlığınca tesbit edilmektedir. Bu fiatta bir düşme bahis konusu olmadığından ve tüketicilerin büyük kısmı fabrikadan doğrudan doğruya alımı tercih ettiğinden verginin satıcıya yansıtılması bahis konusu olamaz.

Eski otomobillerin alım satımında, ya da yeni otomobillerin araçlar eliyle satışında ise verginin satıcıya doğru yansıtılması ihtimali çok daha kuvvetlidir. Zira bu piyasadaki aşırı talep satıcılar tarafından tamamen istismar edilmiş ve mevcut talep seviyesinde elde olunabilecek en yüksek fiyatlar yerleşmiştir. Bu durumda alıcı üzerine konacak verginin satıcıya yansıtılması, yani satış fiyatlarının düşmesi beklenebilir. Pek tabii, bu tahlil talep yapısının ileride de aynı kalacağı varsayımına dayanır. Yoksa önümüzdeki yıllarda otomobil talebi artan nüfus ve gelir nedeniyle büyürse fiatlarda böyle bir düşüş yerine yükselmeye karşılaşılabılır.

2. İşletme vergisi

Halen vergi sistemimizde bulunmayan satış vergileri, işletme vergisi adı ile sisteme sokulurken gelir sağlama dışında (a) bazı lüks kabul edilen mallar ile hizmetleri vergiliyerek bu alanlardaki talebi kısmak, (b) perakende ticaret safhasının vergi içine alınması ile ilerde geçilecek katma değer vergisi için bir denemede bulunmak gibi amaçlar da güdülmektedir.

Tasarıda işletme vergisi içinde iki farklı vergileme şekli öngörülmüştür :

(a) Tasarının II numaralı tablosundaki işletmeler gerçek usulde bir satış vergisi uygulamak zorundadırlar. Yani satılan mal ve hizmetlerin satış bedelleri üzerinden tabloda gösterilen oranlarda hesaplanan işletme (satış) vergisi müşteriden tahsil edilerek ertesi ay verilecek bir beyanname ile vergi dairesine ödenecektir.

(b) I numaralı tabloya giren işletmelere ise bir seçim hakkı tanınmıştır. Bu işletmeler dilerlerse yukarıda bahsedilen işletmeler gibi, gerçek usulde vergilendirilecek, ancak bu usulü seçmeleri halinde üç yıl usulden dönemiyeceklerdir. Buna karşılık diledikleri takdirde ise tabloda yazılı asgari ve azamî nisbetler arasında tesbit edilecek derecelere girerek bu derecelere karşılık olan maktu bir meblağı ödemek suretiyle götürü olarak vergilendirileceklerdir. Bu ikinci halde, mükellefin müşterilerinden tabloda yazılı oranlarda tahsil edeceği fiilî vergi tutarları kendisince vergi dairesine ödenenden az ya da çok olabilecektir. Götürü usulü seçen mükellefler seçimi izliyen yıl bu usulden dönebileceklerdir.

Her iki tabloda da yer alan zorunlu olmadığı kabul edilen bazı hizmet işletmeleri ile yine zorunlu olmadığı kabul edilen malların perakende satışını yapan ticarethanelerdir. Herhalde kanun kapsamına giren mal ve hizmetlerin zorunlu olmadığına dair bu inançtır ki kanunun gerekçesinde «...bu vergi ne ticaret erbabı ve ne de müstehlik bakımından ağırlığı ve sosyal külfeti olan bir vergi değildir. Zira verginin şümulüne alınan hizmetler ile emtea çeşitleri zarurî ihtiyaçlara hitabetmemekte ve ayrıca inikas mekanizmasının kolaylıkla işliyebileceği bir fiat bünyesi göstermektedir» gibi garip ifadelerle yol açmıştır. Vergi ne alıcıya ne de satıcıya yük olmayacaksa Devlete geleceği umulan hasılatın kimin cebinden çıkacağına gerekçeyi kaleme alanlarca açıklanması oldukça zor olsa gerektir. Bu ifadeyle, talebin esasen elastik olduğu, bu yüzden tüketimin kısıllacağı, böylece tüketicilerin eskisinden fazla harcamıya-

cakları kastediliyorsa her şeyden önce bu lüks mal ve hizmetlere karşı talebin ilk bakışta sanılabileceğinden çok daha sert olduğunu, her yıl tüketicilerin tekel maddeleri gibi «lüks» mallara yapılan zamlara katlanmak zorunda bırakılışının da Maliye ve Gümrük ve Tekel Bakanlıklarının bu konudaki «bilgi»lerine dayandığını hatırlamak gerekir. Kısacası, bu mallara karşı talep yapısı verginin oldukça büyük bir kısmının tüketici üzerinde bırakılmasına imkân verecektir. Esasen, bu alanlarda tekel durumu ve kazancından pek bahsedilemeyeceğinden satıcıların fiyatları büyük ölçüde düşürüp vergiyi kısmen yüklenmeleri de pek bahis konusu olmayacaktır. Kişilerin belli mal ve hizmetlerin tüketimi karşılığında daha çok para ödemeleri belki sosyal açıdan haklı görülebilir, ama bu haklılık tüketicinin fazla para ödemesini onun için «ağırlık» ve «kulfet» olmaktan çıkarmaz. Kaldı ki, vergi kapsamına giren bir kısım mal ve hizmet talebinin esnek olduğunu, böylece fiyat yükselmelerinin önemsiz ölçülerde kalacağını, ancak satışların azalacağını kabul etsek bile, bu takdirde de düşen satışlar nedeniyle satıcının kârının azalması yukardaki ifadeyle nasıl bağdaşacaktır?

İşletme vergisinin ilerde mükellefle Maliye arasında en çok sürtüşme yaratacak kısmı, götürü usulü kabul eden mükelleflerin asgarî-azamî hadler arasında mümkün olduğu kadar düşük derecelere girme çabalarından doğacaktır. Zira, götürü usulün yarattığı «iltizam» mekanizması içinde satıcıların müşteriden topladığı vergilerle Maliyeye ödediği vergiler arasındaki farkın büyümesinde çok büyük yararı vardır. Tasarıda, bu derecelere girişin ayrıntılarını tesbit edeceği ve Maliye Bakanlığınca hazırlanacağı belirtilen *Tüzüğün bu konudaki çatışmaları ve kanun dışı çabaları önlemesi, Maliye Bakanlığı teşkilâtının bugünkü durumunda çok zordur.*

Gerçek usulde vergilenen mükelleflerle ilgili olarak doğacak başlıca sorun ise satışların yüksek oranlı vergiler nedeniyle azaldığı yolunda —haklı, haksız— şikayetler olacaktır. Bazı hizmet ve mal çeşitlerinde vergi oranının gerçekten çok yüksek oluşu da dikkate alınırca, bu şikayetlere mukavemet etmek çok güçleşecek ve kanımızca çok geçmeden bu vergi yeniden ele alınarak geniş ölçüde değiştirilecektir.

İşletme vergisi, esasen Türkiye'nin ilerki yıllarda kabul etmesi kaçınılmaz görünen katma değer vergisi için bir deneme kabul edildiğine, göre, daha korkusuz bir yaklaşımla katma değer vergisinin uygulanmasına derhal başlanabilirdi sanıyoruz. Bu uygulamanın Maliye için çeşitli üretim safhalarında çok sayıda mükellefle uğ-

raşmak gibi bir güçlüğü olduğu doğrudur. Ancak, katma değer vergisinde düşük tutulabilecek vergi oranları, mükelleflerde vergi kaçırarak hususundaki eğilimi frenliyecektir. Gider vergileri ile imâlât, işletme vergisi ile satış safhasında vergilenen alanların yaygınlaştırılması, böyle bir oran indirimini mümkün kılacaktır.

3. Gayrimenkül kıymet artışı vergisi

Gayrimenkul alım satımından doğan büyük kazançlar Türkiye için hem malî hem iktisadî plânda büyük sorunlar yaratmaktadır. Hızlı bir şehirleşme ve gelişen iç turizm, şehir içindeki arsalar ve binalarla sahil bölgelerindeki arazi değerlerinde kısa zamanda büyük artışlar yarattığından bu alanlara yatırılan sermayelerin büyük gelir sağlama olanağı taşıdığı görülmüştür. Bu durum, normal olarak gayrimenkule gitmiyecek sermayelerin de bu alana kaymasına sebep olarak şehirleşme ve turizm gelişmesinden doğan ve kıymet artışı ve dolayısıyla yüksek kârları ayrıca teşvik etmiştir. Üstelik, bu alandaki kârlar, gayrimenkulün satışı alımdan itibaren dört yıl geçtikten sonra yapılmışsa Gelir Vergisi Kanununa göre vergi dışında kaldığından bu hal gayrimenkul yatırımlarının spekülâtif çekiciliğini daha da artırmaktadır.

Gayrimenkul alım satımından doğan büyük kazançların vergi dışı kalmasının malî eşitlik yönünden sakıncası açıktır. İktisadî fikirler tarihi boyunca hemen her iktisatçı tarafından yerilmiş bu tip emeksiz, çabasız, havadan düşme kazançların mümkün olduğu kadar kamuya maledilmesi gerekirken diğer gelir çeşitlerinden daha da uygun vergileme şartlarıyla karşılaşması büyük bir malî çelişmedir. Üstelik gayrimenkul spekülâtif kazançları ülkenin sınırlı tasarruflarının kalkınma için gerekli alanlardan kaçması sonucunu yaratmakta, bu da sanayi ve tarım yatırımlarının finansmanında büyük güçlükler doğurmaktadır. Nihayet, sürekli olarak artan gayrimenkul fiyatları özellikle küçük gelirli kişilerin mesken edinme olanaklarını alabildiğine daraltmaktadır.

Gayrimenkul kıymet artışı vergisi, gayrimenkul değerlenmelerinden doğan ve gelir vergisi dışında kalan kazançları vergiliyerek bu belirtilen sakıncaları gidermeyi amaç almaktadır. Kanunda her türlü arazi, arsa ve binaların devir ve temlikleri ile karşılıklı olarak trampa edilmelerinden doğan değer farkları vergiye tabi tutulmaktadır. Verginin matrahı, gayrimenkullerin devir ve temlikleri karşılığında elde olunan değerler ile iktisap maliyetleri arasındaki fark olarak tesbit edilmiştir. Ancak, (a) iktisap için yapılmış her

türlü masraf ile ödenmiş vergiler, (b) iktisaptan itibaren her yıl için iktisap maliyetinin % 5 i olarak götürü giderin, matrahtan indirilmesi kabul edilmiş, ayrıca, (c) belediye sınırları içindeki gayrimenkullerin devir ve temlikinden doğan kazançların 5000 lirası, belediye sınırları dışındaki gayrimenkullerin devir ve temlikinden doğan kazançların 40.000 lirası ya da iktisap olunan değer % 10 u vergiden müstesna kabul olunmuştur.³

Gerek (b), gerekse (c) şıklarındaki indirim ve istisnaların nedeni genel fiat yükselişlerini telafi etmek, sermayenin getirebileceği makûl bir faiz haddini dikkate almak, nihayet çok ufak matrahlar ile uğraşmaktan vergi dairelerini kurtarmak olabilir. Bu endişeler geniş ölçüde yerinde ise de özellikle 40.000 liralık istisnanın kötüye kullanmalara, örneğin spekülâtörlerin belediye sınırları dışındaki —özellikle sahillerde— nisbeten küçük çok sayıda arazi alımına yönelmelerine yol açması ihtimali de vardır. Buna göre, istisnaları tamamen kaldırarak % 5 lik yıllık götürü gider oranını biraz daha yükseltmek daha yerinde olurdu.

4. Spor-Toto vergisi

Kanunda spor-toto harcamaları % 20 oranında bir vergiye tabi tutulmuştur. Fazla önem taşımadığı için üzerinde durulmıyacaktır.

5. Gider vergisi kanununda değişiklikler

Gider vergisi kanununda yapılan değişikliklerin en önemlisi bugüne kadar yurt içinde üretilmeleri vergiden müstesna tutulan bir kısım malların bu istisnadan çıkarılmalarıdır. Daha çok dışardan getirilen parçaların yurt içinde montajına dayanan (a) taşıtlar, (b) saatler, (c) ses cihazları ve levazımı ile (d) fotoğraf ve sinema makinaları ve levazımının vergi dışında kalması özellikle son yıllarda bu sanayi kollarının yerli imalât oranını artırarak gerçek birer sanayi olma eğilimi göstermediği, üstelik ithal yasaklarıyla korunan bu alanlarda çok yüksek teknelci kârlarının bulunduğu gerekçesiyle eleştiriliyordu. İşte son yapılan değişiklik bu alanları vergiliyerek hem bütçeye gelir sağlama hem de cezalandırma gibi ikili amaç gütmektedir.

Bu alanlarda çalışan teşebbüslerin teknelci durumunda oluşları konan verginin, esas olarak, üreticide bırakılmasına, dolayısıyla

(3) Hükûmet tasarısında istisna haddi 30.000 lira olduğu gibi % 10 kaydı da bulunmuyordu.

tekelci kârlarının azaltılmasına uygundur. Ancak bu tekelci kârının, klâsik tekel örneklerinde olduğu gibi, en uygun üretim miktarının ve ona bağlı olarak fiatın seçilmesi ile meydana çıkmadığını hatırlamak gerekir. Türkiye'de bu alanlarda, çokluk, üretim seviyesini ithal olanakları, fiatı ise hiç değilse bazı hallerde Sanayi Bakanlığı ile ilgili sanayi kolunun çekişmesi belirlemektedir. Bu durumda mevcut fiatlar ve kârlar, yüksek olmalarına rağmen, elde olunabilecek en uygun fiat ve kâr seviyelerini ifade etmediğinden vergi sonrasında fiatların yükseltilmesi üreticilerin lehine olabilir. Bu nedenle gider vergisi değişikliklerini izliyen aylarda, bu alanlardaki üreticilerin hiç değilse bir kısmının, ortalama maliyetlerin yükselmiş olduğu gerekçesiyle fiatların yükselmesi için faaliyete geçecekleri umulur.

Vergilerin fiat yükselişleri yoluyla tüketicilere aktarılmasının önlenmesi de, geniş ölçüde, Sanayi Bakanlığının fiatları kontrol gücüne bağlı kalacaktır. Fiatların artışı halinde ise, vergi yükünün yüksek gelirlilerde kalacağını savunmak, her zaman kolay değildir. Zira bahis konusu endüstrilerin ürettiği bazı mallar düşük gelirli kişilerin tüketim ya da meslekî faaliyetleri için kullanılabilen mallardır —bisiklet, motosiklet, radyo, fotoğraf filmi gibi—.

Gider vergisi ile ilgili diğer değişiklikler halen % 20 olan banka ve sigorta muamele vergisinin % 25 e çıkarılması, petrol boru hattı ile petrol taşınmasının vergi sınırları içine alınması, nakliyat vergisinin umuma mahsus hemen bütün araçlarda biletle yolcu taşınmasını kapsıyacak şekilde genişletilmesidir. Bu alanlarda gerçek bir vergi rezervi yattığı ve nakliyat vergisi dışında da az gelirli kişilere yönelmediği için savunulması gereken vergilerdir.

Hükümet tasarısında PTT hizmetleri vergisinin oranının artırılması da öngörülmüş ise de Komisyon ve Meclis görüşmelerinde bu değişiklikler kaldırılarak oran, eskisi gibi % 10 olarak tesbit edilmiştir.

Gider vergileriyle ilgili önemli bir değişiklik kanuna bina inşaat vergisi başlığı altında bazı maddelerin eklenmesi olmuştur. Bu maddelere göre, belediye sınırları içindeki her türlü bina inşaatı, ruhsatın alınması sırasında, vergiye tabi tutulmaktadır. Vergi oranları binanın yüzölçümü ve inşaatın çeşidi gibi iki değişkene bağlı olarak saptanmıştır. Bu verginin amaçlarından birisini ülkede konut yapımına karşı büyük talebi kısmak, böylece bu alana akan sremâyeleri diğer alanlara kaydırmak olduğu anlaşılmakta-

dır. Ancak, konuta karşı halihazırdaki talebin sertliğini, üstelik şiddetli şehirleşme ve nüfus artışı nedeniyle bu talebin sürekli olarak artacağını da dikkate alarak bu verginin yarattığı sınırlı cezalandırma içinde talebin hissedilir ölçüde daralacağını ummak doğru olmaz. Yine bu alandaki talebin sertliği nedeniyle, mükellef ruhsatı alan kişi olmasına rağmen vergi fiat artışlarıyla alıcılara kolayca yansıtılabilecektir.

Gider vergisi kanunundaki son önemli değişiklik camlar ve cam eşya, karolar, sıhhî levazımat, porselen sofraya eşyası ile çeşitli alkolsüz içkilerin vergi kapsamına alınması ya da oranlarının değiştirilmesidir. Bu son değişiklikleri, bahis konusu maddelerin her gelir grubundan insanın tüketimine girdiklerini, ve verginin kolaylıkla tüketicilere yansıtılma olanağının varlığını dikkate alarak tereddütle karşılamak gerekir.

6. Emlâk alım vergisinde değişiklikler

Bu değişikliklerden birisini verginin arsa değeri üzerinden değil bina ya da bağımsız bölümleri üzerinden hesaplanması esasının getirilmesi, buna göre de vergi mükellefinin «adına iskan belgesi verilen kişi» olarak tanımlanması teşkil etmektedir.

Ayrıca, verginin beyan edilen değer üzerinden alınması da bir başka yeniliktir.

Bu değişiklikler, esas olarak, mevcut emlak alım vergisi hükümlerinin açıklarından yararlanarak fiilen vergiyi ödemekten kurtulmaları önlemek amacıyla getirildiğinden yerindedir.

7. Veraset ve intikal vergisinde değişiklikler

Veraset ve İntikal Vergisi kanununda yapılan tek değişiklik uygulamada çok zaman alan tarh ve tahsil işlemlerini kısaltmayı hedef almaktadır. Bugüne kadar veraset ve intikal vergisinin tarhı kanunun 14 üncü maddesine göre mükellefin beyanı üzerine, fakat idarece yapılan tahkikattan sonra yapıyordu. Bu tahkikat uzun zaman alabildiğinden verginin tahsili yıllarca sürüncemede kalabiliyordu.

Finansman kanununun getirdiği değişiklik, verginin ilk tarhının hemen beyandan sonra ve idarî tahkikata lüzum kalmadan yapılabilmesidir. Bu ilk tarhtan sonra intikal eden malların vergi usul kanununa göre idarece bulunacak değerleri farklı çıkarsa fark ikmalen ve kusur cezası ile birlikte tahsil edilecektir. Ancak,

mükelleflerin beyanlarında yanlışlıklar yapabilecekleri de dikkate alınarak fark % 50 yi aşmıyorsa kusur cezası alınmayacaktır.

Getirilen bu değişiklik verginin tahsilini hızlandıracak ve belki bir ölçüde artıracak niteliktedir. Ama, vergi sistemimiz içinde kurumuş bir vergi olan veraset ve intikal vergisini canlandırabilmek için bu tedbirin çok ötesinde değişikliklere ihtiyaç vardır. Hem sosyal bakımdan hem de iktisadî etkinlik açısından böyle bir canlandırma da son derece gereklidir. Örneğin, menkul malların vergiden kaçırılmasını önleyici tedbirler, ölümlerden sonra mallara fiilen tasarruf eden kişilerin hukukî intikalden kaçınmalarının önlenmesi, düşük oranların yükseltilip istisnaların gözden geçirilmesi gibi tedbirler bu verginin sağladığı geliri önemli ölçüde artırabilir.

Finansman kanununun getirdiği son değişiklikler damga vergisi kanunu, harçlar kanunu, ve değerli kâğıtlar kanunlarını ilgilendirmektedir. Değişiklikler, bazı usulle ilgili esasların özellikle Maliye Bakanlığı açısından düzeltilmesi dışında, esas itibariyle, bu kanunlara bağlı cetvel ve tarife oranlarının yükseltilmesi şeklinde olmuştur. Yükseltme bazı hallerde % 500 ü bulmaktadır.

Finansman kanununda Hazineye gelir sağlama endişesinin en ağır bastığı, sosyal adalet ve kolaylık gibi düşüncelerin ise en çok geriye itildiği bölümler de bunlar olmuştur. Zira değişikliklerin ilgilendirdiği yüzlerce kalem işlemin bir çoğu yalnız yüksek gelirleri değil düşük gelirlileri de ilgilendiren şeylerdir —mahkeme harçları, tapu ve kadastro harçları, vergi itiraz harçları v.s.— Üstelik, günlük hayatın hemen her safhasında karşılaşıldığı için bu vergi ve harçlardaki yüksek oranlı değişiklikler haklı bir huzursuzluk uyandıracaktır.